

آشنایی با مجامع قضائی بین المللی

(ب) - ساختار سازمانی دیوان دادگستری بین المللی

(۱) - ترکیب دیوان و نحوه انتخاب قضات:

دیوان متشکل از ۱۵ قاضی است که بدون توجه به ملیت خاص آنان انتخاب می‌گردند.

قضات دیوان، دارای شخصیت والای اخلاقی بوده و می‌بایست شرایط لازمه برای نصب بالاترین مناصب قضائی را در کشور خود، دارا باشند و یا اینکه علی‌الاصول صلاحیت آنان در حقوق بین‌الملل زبانه‌زده و خاص باشد. از هر ملیت نمی‌تواند بیش از یک نفر عضو دیوان گردد. بدیگر سخن دو قاضی دیوان دادگستری بین‌المللی نمی‌توانند از یک کشور باشند.

برطبق مواد ۲ و ۳ و ۹ اساسنامه دیوان دادگستری بین‌المللی، قضات دیوان می‌بایست بیانگر حضور سیستم‌های اصلی حقوقی در دیوان باشند. تعداد قابل

توجهی از قضات دیوان دائمی دادگستری بین‌المللی، از کشورهای غربی بوده‌اند^(۱)، که این موضوع در هنگام انتخاب قضات دیوان دادگستری بین‌المللی تغییر یافت. در سنوات اخیر، رویه عملی بدین‌صورت بوده است که چهار قاضی از کشورهای اروپای غربی، یک قاضی از ایالات متحده آمریکا، دو قاضی از کشورهای امریکای لاتین و امریکای جنوبی و دو قاضی از کشورهای اروپای شرقی (سابق) و شش قاضی از کشورهای افریقایی - آسیایی انتخاب می‌گردند. قضات بوسیله مجمع عمومی سازمان ملل انتخاب و توسط شورای امنیت سازمان ملل متحد بخدمت گمارده می‌شوند. دبیرکل سازمان ملل متحد، فرمهای کاندیداتوری قضاوت در دادگستری بین‌المللی را برای گروههای ملی^(۲)، ارسال می‌دارد.

هرگروه ملی می‌تواند بیش از ۴ نفر را به‌عنوان کاندیدا معرفی نماید^(۳)، لیست تنظیمی توسط گروههای ملی تقدیم دبیر کل سازمان ملل متحد می‌گردد. اعضای سازمان ملل متحد که نماینده‌ای در دیوان دائمی داوری بین‌المللی ندارند، نیز حق مشابه‌ای درخصوص ثبت نام کاندیداهای خود خواهند داشت.

مجمع عمومی و شورای امنیت سازمان ملل متحد، به‌صورت مستقل از یکدیگر، تک‌تک اعضای دیوان را، انتخاب می‌نمایند. رأی‌گیری شورای امنیت بدون در نظر گرفتن دائمی بودن یا غیر دائمی بودن عضو و نیز بدون توجه به حق وتو، صورت می‌گیرد و آراء کلیه اعضاء شورای امنیت در این زمینه مساوی است.

دولتی که اساسنامه دیوان دادگستری بین‌المللی را تصویب نموده باشد، لیکن عضو سازمان ملل متحد نباشد، می‌تواند تحت شرایط تعیین شده از جانب مجمع عمومی و بنابر توصیه شورای امنیت در انتخاب قضات دیوان شرکت نماید^(۴).

۱- تعداد قضات کشورهای اروپایی در دیوان دائمی دادگستری بین‌المللی بطور متوسط ده نفر بوده است.

۲- مقصود از گروههای ملی، گروههای ملی موجود در دیوان دائمی داوری بین‌المللی است.

۳- بیش از دو نفر از کاندیداها نمی‌توانند دارای ملیت کشور مزبور باشند.

۴- مانند کشور سوئیس.

کاندیداهایی که اکثریت مطلق آراء را در مجمع عمومی و شورای امنیت بدست آورده باشند منتخب شغل قضاوت دیوان دادگستری بین‌المللی محسوب می‌گردند. هرگاه پس از سه بار رأی‌گیری، تعداد افراد لازم بمنظور تصدی شغل قضاوت در دیوان، انتخاب نگردند، نشست مشترکی متشکل از ۶ نفر، به منظور انتخاب کاندیداها و پیشنهاد آنان تشکیل خواهد شد. تجربه نشان داده است، قضاتی که بدین طریق انتخاب شده‌اند، از قضاتی که به شیوه قبلی حائز رأی اکثریت گردیده‌اند، موفقیت کمتری داشته‌اند.

قضات برای مدت ۹ سال انتخاب می‌گردند و انتخاب مجدد آنان بلامانع است. در اولین دوره، یک سوم قضات برای دوره سه‌ساله و یک سوم برای دوره ۶ ساله و یک سوم برای دوره ۹ ساله، به قید قرعه انتخاب می‌گردند، با توجه به این روش فقط ۵ قاضی در اولین دوره برای مدت ۹ سال (دوره کامل خدمتی در امر قضاوت بین‌المللی) انتخاب می‌گردند.

در صورتی که بنا بر هر علی^۲، مسند تعدادی از قضات خالی شود تا زمانی که تعداد قضات باقیمانده حدنصاب لازم برای تصمیم‌گیری^۳ را فراهم می‌نماید ضرورتی به پرشدن جایگاه خالی نخواهد بود.

در صورتی که ضرورت به انتخاب فرد یا افرادی باشد، فرد منتخب بعدی، طبق آئین فوق‌الذکر برای تصدی شغل قضاوت بین‌المللی، فقط برای دوره باقیمانده سلف خود تعیین می‌گردد.

(۲) - شئونات قضات:

اعضای دیوان دادگستری بین‌المللی، افراد مستقلی می‌باشند و مؤید این استقلال، ماده ۱۸ اساسنامه دیوان دادگستری است که مقرر می‌دارد «هیچ‌یک

۱- سه نفر با انتخاب مجمع عمومی و سه نفر با انتخاب شورای امنیت سازمان ملل متحد.

۲- از قبیل فوت قاضی، بیماری، بازنشستگی و غیره.

۳- حدنصاب لازم برای تصمیم‌گیری مجمع عمومی دیوان ۹ نفر است.

از اعضای دیوان را نمی‌توان اخراج نمود مگر اینکه سایر اعضاء دیوان، باتفاق آراء نظر دهند که عضو مذکور اخراج شود». استقلال قضات، بوسیله آزاد بودن از سلطه، بویژه در رابطه با دولت خود و نیز از طریق اعطای مزایا و مصونیت دیپلماتیک (در خلال مدت خدمت قضائی) تضمین گردیده است، یکی دیگر از مواردی که می‌تواند استقلال قضات را نقض نماید وضعیت اقتصادی آنان است به همین لحاظ مقرری سالیانه قضات و شرایطی که به موجب آن بازنشستگی پرداخت می‌گردد، توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد تعیین خواهد شد.

قضات دیوان دادگستری بین‌المللی، بی‌طرفانه و از روی اقتناع وجدانی خود ملزم به اجرای وظائفشان می‌باشند بر همین اساس، وفق ماده ۱۶ اساسنامه دیوان دادگستری بین‌المللی «قضات دیوان نمی‌توانند دارای وظائف اداری-سیاسی بوده یا اینکه متعهد به انجام خدمتی غیر از قضاوت دیوان دادگستری بین‌المللی باشند».

هیچ‌یک از قضات دیوان حق ندارند در موضوعی که آنان، قبلاً به‌عنوان نماینده یا مشاور یکی از اصحاب دعوی، یا اعضا کمیسیون تحقیق، یا یکی از اعضاء دیوان دادگستری یا داوری ملی، یا بین‌المللی اقدام نموده باشند، هم‌اینک نیز به‌عنوان قاضی دیوان شرکت نمایند. معذالك، وفق ماده ۲۴ اساسنامه دیوان دادگستری بین‌المللی، هر قاضی می‌تواند اعلام نماید که در تصمیم‌گیری راجع به دعوی بخصوصی شرکت نخواهد کرد.

ماده ۲۴ اساسنامه دیوان دادگستری بین‌المللی مقرر می‌دارد که: «اگر رئیس دیوان ملاحظه نماید که بدلائل خاصی، یکی از اعضاء دیوان نباید در پرونده بخصوصی شرکت نماید می‌بایست قبلاً بوی اطلاع دهده که در صورت عدم حل اختلاف بین قاضی مذکور و رئیس دیوان، موضوع از طریق تصمیم‌گیری در دیوان حل و فصل می‌گردد».

۳- ساختار دیوان:

دیوان دادگستری بین‌المللی از رئیس دیوان، نایب رئیس، هیئت عمومی، شعبات، دفاتر شعبات و مدیر دفتر تشکیل می‌گردد. رئیس و نایب رئیس دیوان توسط هیئت عمومی دیوان (متشکل از تمامی قضات دیوان) برای یک دوره سه ساله قابل تمدید، انتخاب می‌گردند. درارتباط با مسائل اداری و خارجی دیوان، رئیس و در صورت عدم وجود وی، نایب رئیس (دیوان) ، نماینده دیوان محسوب می‌شوند.

هیئت عمومی دیوان دادگستری بین‌المللی نهادی است که معمولاً دیوان بوسیله آن، وظایف خود را به موقع اجراء می‌گذارد حدنصاب لازم برای رأی‌گیری، حضور ۹ قاضی است، ترکیب دیوان درارتباط با هر پرونده خاصی، متنوع، می‌باشد و بستگی به مورد خاص آن دارد. دیوان می‌تواند شعباتی از سه قاضی یا بیشتر را برای هر یک از دعاوی تشکیل دهد مثلاً دیوان می‌تواند با اختصاصات فوق شعباتی برای دعاوی شفلی، دعاوی مربوط به حمل و نقل، دعاوی مربوط به ارتباطات و... تشکیل دهد. به همین جهت، طرفین اختلاف با وصف یادشده، می‌توانند تقاضای تشکیل چنین شعباتی را بنمایند. همانگونه که در اساسنامه دیوان دادگستری بین‌المللی قید شده است شعبه‌ای ویژه، متشکل از ۵ قاضی وجود دارد که به منظور تسهیل در امور تجاری، به درخواست طرفین دعوی، با یک آئین دادرسی اختصاری مبادرت به انشاء رأی یا صدور حکم نماید، احکام صادره توسط شعب، در حقیقت به عنوان احکام دیوان تلقی می‌گردد.

مدیر دفتر دیوان (۱)، توسط هیئت عمومی دیوان برای یک دوره ۷ ساله انتخاب می‌گردد، وی رئیس اداری - دفتری و مرکز ثبت لوایح دیوان می‌باشد. مرکز ثبت لوایح دیوان، جدای از اجرای وظایف خود، به عنوان دبیرخانه دیوان،

۱- درباره‌ای از موارد به مدیر دفتر، ثبات دیوان نیز اطلاق گردیده است.

مسئول انتشار اسناد مجلد دیوان می‌باشد. وظائف مرکز ثبت لوایح دیوان توسط مقررات داخلی دیوان تعیین می‌گردد.

۴- قضات ویژه (۱)

وفق ماده ۲۱ اساسنامه دیوان دادگستری بین‌المللی قضاتی که دارای تابعیت یکی از اصحاب دعوی در پرونده باشند کرسی قضاوت در دیوان دادگستری بین‌المللی و نیز حق رأی آنان محفوظ خواهد بود و نمی‌توان به صرف اینکه تابعیت یک طرف دعوی را دارد وی را عزل و شخص دیگری را جایگزین وی نمود.

به منظور حفظ تساوی در وضعیت طرفین، اساسنامه دیوان مقرر می‌دارد که «هرگاه یک قاضی دارای ملیتی مساوی با هر یک از اصحاب دعوی باشد، کرسی قضاوت وی محفوظ خواهد بود لیکن در قبال آن طرف دیگر، می‌تواند یک قاضی اضافی انتخاب نماید چنین قاضی منتخبی دارای همان اختصاصات اعضاء دیوان خواهد بود» و مرجحاً می‌بایست از میان اشخاصی که برای انتخاب در دیوان ثبت‌نام نموده‌اند، برگزیده شوند و هیچ ضرورتی وجود ندارد که حکماً قاضی مزبور، قاضی ملی باشد، بلکه شخص مزبور می‌تواند ملیت دولتی را که صاحب کرسی قضاوت دیوان دادگستری نیست، داشته باشد.

مشابه همین روش، در هنگام طرح دعوی در شعب دیوان، اعمال می‌گردد مشروط بر اینکه ملیت هیچ‌یک از اعضای دیوان که قابل جایگزینی به عنوان اعضاء عادی شعب هستند، ملیت اصحاب دعوی نباشد.

قضات ویژه (قضاتی که به وسیله اصحاب دعوی انتخاب می‌گردند) در طول دادرسی، دارای همان حقوق و وظایفی می‌باشند که اعضاء دیوان دادگستری بین‌المللی در طول خدمت خود دارا می‌باشند.

تاکنون، تأسیس حقوقی قاضی ویژه (اعم از ملی یا غیر ملی) در بیش از

نیمی از دعاوی مطروحه نزد دیوان اعمال گردیده است. نقطه نظرات انتقادی پاره‌ای از کشورها مبین این واقعیت است که این‌روش با اصل تجویز ترکیب دیوان، که دیوان را از نفوذ اصحاب دعوی مبری می‌دارد، منافات داشته و باعث می‌شود اصول داوری بین‌المللی وارد قلمروی ترافعات بین‌المللی شود. برای رفع این معضل، مؤسسه حقوق بین‌الملل^(۱) پیشنهاد می‌نماید که تأسیس قاضی ویژه اصولاً برچیده شود یا اینکه انتخاب قاضی ویژه بجای این‌که توسط اصحاب دعوی صورت گیرد، بوسیله اعضای گروه‌های ملی، از طریق دیوان دائمی داوری بین‌المللی صورت پذیرد.

۵- قواعد دیوان:

دیوان در ۶ ماه مه ۱۹۴۶ قواعد مندرج در اساسنامه خود را طرح‌ریزی می‌نماید و متن نهایی آن را مورد تأیید قرار می‌دهد این مقررات تاحدی با قواعد تجدیدنظر شده مقررات دیوان دائمی دادگستری مرتبط می‌باشد.

در ۱۰ ماه مه ۱۹۷۲، این مقررات بر پایه تجربیات حاصله از اقدامات قضات در سنوات قبل و نیز در نتیجه مذاکرات انجام یافته در خلال سال ۱۹۶۸، مورد تجدیدنظر قرار گرفت.

هیجده ماده از این مقررات دستخوش تغییر گردید. متن قواعد تجدیدنظر شده، از لحاظ فصل‌بندی و نیز تعداد مواد قانونی تغییر یافته و تعداد مواد اساسنامه به ۹۱ ماده افزایش یافت این تغییرات، بخصوص، به مقررات ناظر به شعبات دیوان، تسریع در رسیدگی دیوان، و نیز تجدید بنای ایراد صلاحیتی، تسری می‌یافت و به دنبال این بازنگری، تجدید نظر جامعی در ۱۴ آوریل ۱۹۷۸ صورت گرفت. این تغییرات، با در نظر گرفتن مواد قبلی و تعاریف مختلف از مقررات و بلحاظ شباهت مواد اساسنامه با مقررات دیوان، محدود گردید مقررات تجدیدنظر شده از اول ژولای ۱۹۷۸ لازم‌الاجرا شده است^(۲).

۱- برای مطالعه بیشتر رجوع شود به:

I.C.J Act and Document no4 (1978) PP 92-161

2-Institute of International Law (Institute de droit International)

بر طبق قطعنامه سال ۱۹۴۶ دیوان، رویه قضائی داخلی دیوان می‌بایست بوسیله مقرراتی که در سال ۱۹۳۱ توسط دیوان دائمی دادگستری بین‌المللی و اصلاحیه سال ۱۹۳۶ تدوین گردیده، حاکم گردد. در ۵ ژوئای ۱۹۶۸، دیوان مقررات خود را در جهت آئین داخلی رسیدگی معمول نمود. این مقررات که اینک لازم‌الاجرا گردیده است، از مواد مندرج در قطعنامه مربوط به رویه قضائی دیوان است که در ۱۲ آوریل ۱۹۷۶ اتخاذ گردیده است^(۱) ماده ۱۹ مقررات سال ۱۹۶۸ به عنوان قواعد تکمیلی به این قطعنامه اشاره دارد.

ادامه دارد

۱- برای مطالعه بیشتر رجوع شود به: